

Objevujte Rakovník!

Rakovnické turistické noviny 2022

MĚSTSKÉ INFORMAČNÍ CENTRUM RAKOVNÍK

Husovo náměstí 114
269 01 Rakovník

telefon: 313 512 270,
702 218 001

e-mail: icentrum@
knihovna-rakovnik.cz

OTEVÍRACÍ DOBA:

Po-pá 9-17

V době turistické
sezony, tj. od května
do konce srpna:

Po-pá 9-17.00

So 9-12

Mimo provozní dobu
zajišťuje informační
službu Roubenka
Lechnýřovna

V Hradbách 185
(vedle gymnázia)
tel.: 601 385 123

Po-ne 10-12, 13-17

www.infocentrum-rakovnik.cz

Vydává Městská knihovna Rakovník - městské informační centrum

Malíř noci

VYCHÁZKA PO STOPÁCH JOŽI KRÁLE

Perutzové

ZAKLADATEL SYNAGOGY, AUTOR BESTSELLERŮ I NOBELISTA

Metr vody na náměstí

POVODEŇ V ROCE 1872

Objevujte s námi Rakovník každý den!
Městské informační centrum Rakovník

Stavby století

Rakovník si v letošním roce připomíná 770 let od své první písemné zmínky. Jak se město během uplynulých téměř osmi set let změnilo? Které stavby se staly symbolem jednotlivých století? Pojďte to s námi zjistit na krátké vycházce historickým centrem města. Začínáme u kostela svatého Bartoloměje.

Právě tady, v nejbližším okolí kostela sv. Bartoloměje, leží nejstarší část města, původní Rakovník. Jeho středobodem byl právě kostel, i když původně vypadal jinak. Jeho nynější gotická podoba pochází z přelomu 15. a 16. století a z rozsáhlých úprav na konci 19. století. Mezi kostelem a Velkou zvonicí byly nedávno vykopány kosterní pozůstatky, pocházející ze stejného období jako první písemná zmínka o Rakovníku, tedy z poloviny **13. století**. Kosti ležely na dávno zrušeném hřbitově, který kostel obklopoval do 18. století, kdy se začal používat nynější hřbitov u kostela sv. Trojice.

Ve **14. století**, za vlády krále Jana Lucemburského, byl k původnímu Rakovníku připojen obrovský obdélník (cca 400x50 metrů) nynějšího Husova náměstí. Rozšíření města souviselo s hospodářskou reformou rozsáhlého území v okolí královského hradu Křivokláta, které do té doby

sloužilo víceméně pouze jako panovníkův lovecký revír. Vedle Rakovníka zde došlo ve stejné době i k rozšíření nebo založení mnoha dalších vesnic i měst. Cílem bylo získat z území větší ekonomický užitek (z obdělávání půdy, obchodu, řemesel atd.), více peněz pro královskou pokladnu. Srdcem města – sídlem jeho správy však ještě následující dvě století zůstala stará část Rakovníka u kostela. Na dnešní Husovo náměstí se radnice přestěhovala až v roce 1515.

V **15. století** (1482) získalo město svůj znak s červeným rakem. Jeho nejstarší vyobrazení v městské architektuře můžete vidět nad portálem kostela sv. Bartoloměje (1514). Městský znak ozdobil i Vysokou bránu po jejím dokončení v roce 1525 - původní deska se znakem je v současnosti k vidění ve dvoře městského muzea. Pěkná sochařská vyobrazení znaku najdete i v průčelí radnice nebo na Mariánském sloupu.

16. století bylo v Rakovníku dobou velkého rozmachu, který se projevil i množstvím nových staveb, včetně Pražské a zejména Vysoké brány, která se stala novou dominantou města i ztělesněním jeho sebevědomí a ctížádosti. Působnou a vzácnou památkou z 16. století je i podivuhodná dřevěná hřbitovní zvonice. Vyvrcholem vzestupu Rakovníka v 16. století bylo jeho povýšení na královské město v roce 1588.

17. století je v Rakovníku spojeno spíše s neveselými událostmi, jako byla bitva u Rakovníka (1620; vojenskému střetnutí, které bylo přímou předehrou bitvy na Bílé hoře, je věnována jedna z expozic městského muzea) a především založení židovského ghetta, které se na dvě další století stalo místem nuceného pobytu obyvatel města židovského původu. Ghetto se nacházelo po obou stranách horní části dnešní Grillovy ulice a tvořilo ho celkem sedm domů. Zrušeno bylo až v polovině 19. století. V bývalém ghettu najdete i jeden z nejcennějších historických domů ve městě – dům U Samsona s renesančními sgrafity, jejichž námětem jsou epizody ze života biblického siláka Samsona.

Stěžejní stavbou bývalého ghetta je však synagoga, která je zároveň jednou z nejcennějších památek, které v Rakovníku zanechalo barokní **18. století**. O vzniku synagogy si více přečtete v článku o rakovnické rodině Perutzů. Z 18. století pochází také honosný Mariánský sloup s latinsky psanou prosbou k Panně Marii o ochranu města, zdobící Husovo náměstí. V polovině 18. století získala svou nynější podobu budova radnice. Třetí rakovnickou památkou 18. století, která v našem výčtu nesmí chybět, je cisterciácký dům u Pražské brány, ve kterém od 30. let minulého století sídlí městské muzeum.

19. století bylo v Rakovníku dobou nového rozmachu. Město, které na dvě dlouhá století jako by ustrnulo v nečinnosti, se znovu dalo do pohybu. Startovním signálem nové éry se v roce 1833 stalo otevření reálné školy, první střední školy ve městě. Ve druhé polovině 19. následovalo otevření specializované rolnické školy. Současně se začal rozvíjet průmysl, město se připojilo k železniční síti, vzrůstalo se kulturně i společensky. Město se modernizovalo, zároveň však začalo sílit volání po ochraně památek, jako protiváha proti kvapnému boření staré zástavby, které postihlo i historické hradby, Svatojilskou a Lubenskou bránu nebo starodávnou školu před kostelem. Při rozsáhlých opravách získal svůj nynější vzhled kostel sv. Bartoloměje nebo Vysoká brána. Město začalo dbát na svůj vzhled – založeny byly dnešní Čermákovy sady a park na Sekyře, Rakovník okrášlily nové veřejné budovy - dnešní pošta (původně spořitelna), budova chlapecké školy (dnešní 1. ZŠ), reálka nebo soud. Náměstí spojily se Sekyrou dvě úplně nové ulice, které si prorazily cestu starou zástavbou – Nádražní a Poštovní.

Nejvýznamnější rakovnickou stavbou **20. století** je bezpochyby sokolovna (od roku 2017 národní kulturní památka). Stavba od architekta Otakara Novotného, dokončená roku 1914, předznamenala úžasnou éru budování moderního Rakovníka ve 20. a 30. letech, kdy se město prudce, přesto však harmonicky rozrůstalo do všech stran. Zvyšující se průmyslová výroba podnítila vznik celých nových oby-

Starodávný předchůdci dnešního domu čp. 113 (U Čihů) na Husově náměstí

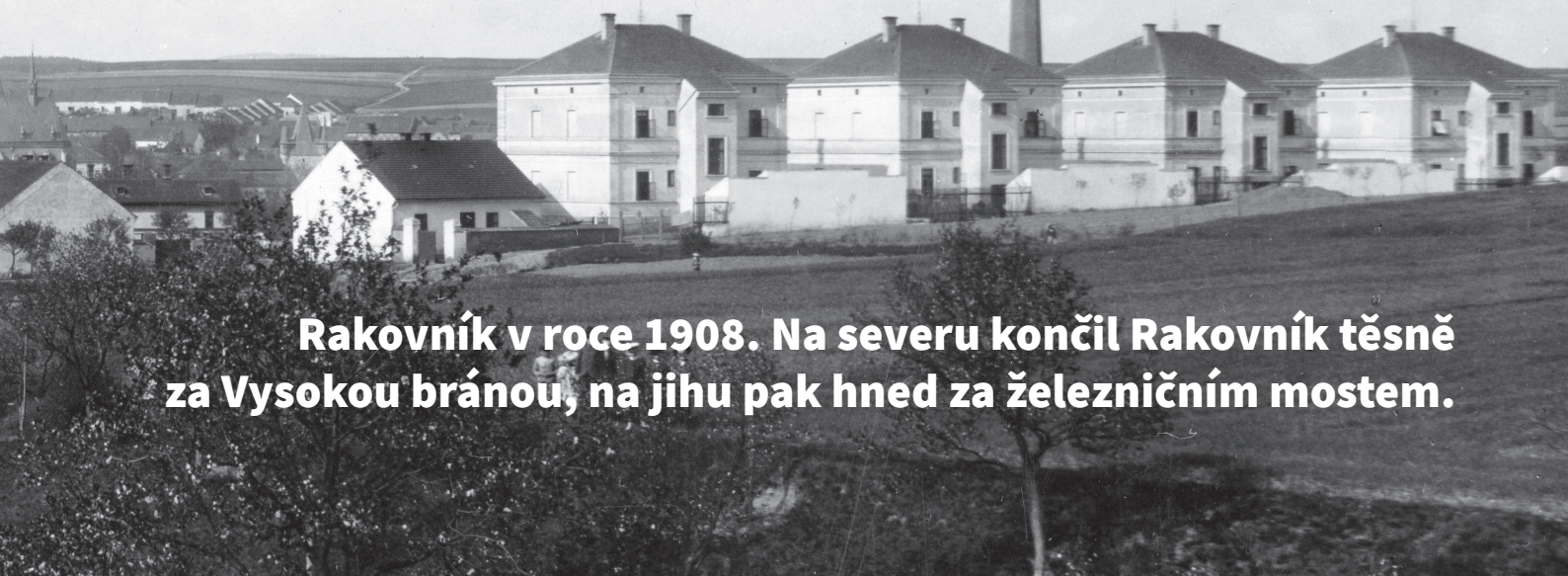
Sokolovna

ných čtvrtí, především na Pražském a Plzeňském předměstí. Návrhy nových veřejných budov i soukromých vil byly vesměs svěřovány špičkovým architektům, kterým se úspěšně a nenásilně dařilo začleňovat moderní novostavby i do historického jádra města. Architektonickým symbolem moderního Rakovníka dvacátých a třicátých let se staly především stavby podle návrhů pražského architekta F. A. Libry - budova dnešní Masarykovy obchodní akademie, budova dnešní Komerční banky na Husově náměstí, urnový háj a mnohé další. Díky

místní průmyslové výrobě keramických obkladů se tento nový prvek v architektuře uplatňoval v Rakovníku v mnohem větší míře než jinde. Nejcenější ukázky keramických fasád z doby před druhou světovou válkou představují domy Slavia a bývalá hospodářská záložna (nynější policejního ředitelství) na Husově náměstí. Široké možnosti obkladové keramiky, zasahující až do oblasti vrcholného umění, pak ukazuje fascinující mozaikový keramický obraz Piety, umístěný na vnější zdi kostela sv. Bartoloměje.

Budování socialismu v Československu druhé poloviny 20. století zasadilo Rakovníku tvrdou ránu v podobě plošného boření historické zástavby a jejího nahrazování bloky výškových bytových domů, které se neurvale draly do historického jádra města (zejména v okolí křižovatky Na Váze, Palackého a Pražská ulice). Smutným symbolem dobového nevkusy a přezíravosti se pak stala budova hotelu Družba (dnešní Lékařský dům) z přelomu 70. a 80. let, které muselo ustoupit šest historicky významných domů. Za nejhodnotnější stavbu socialistické éry v Rakovníku je dnes považována obřadní smuteční síň v areálu hřbitova, postavená ve druhé polovině 70. let.

Tváří porevolučního Rakovníka se staly především stavby rakovnického rodáka, architekta Karla Zusky, především budova speciální školy v ulici Fr. Diepolta, oceněná titulem Stavba roku 2003, budova školní jídelny v Martinovské ulici nebo nová budova městské knihovny, která se právě staví na nároží Husova a Žižkova náměstí.

Rakovník v roce 1908. Na severu končil Rakovník těsně za Vysokou bránou, na jihu pak hned za železničním mostem.

Poklady, duchové, zázraky. Vyšla nová kniha rakovnických pověstí a tajemství

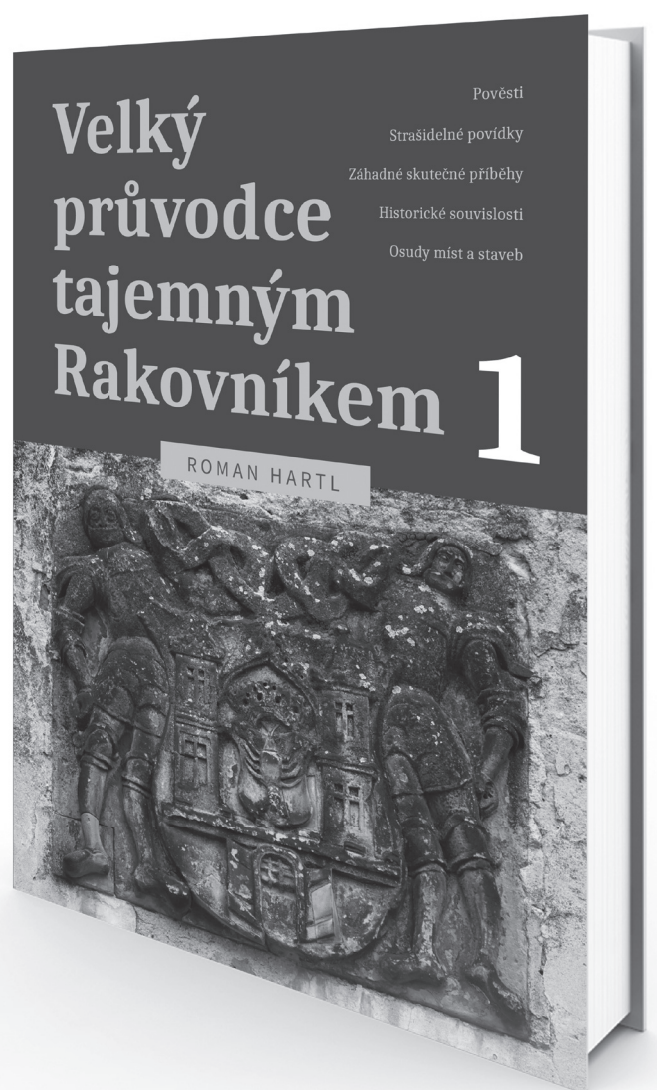
V podzemí hradu Hlavačova leží podle pověsti obrovský poklad. I když prý není těžké se k němu dostat, každý kdo má alespoň trochu rozumu v hlavě se mu raději obloukem vyhne. Poklad starého hradu, který stával na kopci za Rakovníkem, totiž ještě nikomu štěstí nepřinesl. Jak dopadli odvážlivci, kteří se navzdory všem varováním pokusili hlavačovského zlata zmocnit, to vám prozradí nová kniha Romana Hartla **Velký průvodce tajemným Rakovníkem**.

Pokud máte rádi pověsti a zároveň vás zajímá, kolik je v nich pravdy, je **Velký průvodce** kniha, kterou nesmíte minout. Je to kniha pro milovníky tajemných vyprávění, ale i pro fanoušky historických faktů. A zároveň vám skvěle poslouží jako neobvyklý turistický průvodce při vycházkách Rakovníkem. V téhle jedinečné knize je zkrátka všechno.

V knize najdete pověsti o vzniku Rakovníka, o kostelíku sv. Jiljí, o hradu Hlavačově, o zvonu Žebráku nebo o záhadné Kamenné panně. Čekají vás pověsti plné pokladů, strašidel, tajemných úkazů, hrdinů, padouchů, lásky, zra-
dy, zázraků, šťastných i tragických konců.

Každou pověst doplňuje zasvěcené vyprávění o jejich historických kořenech, dozvíte se spoust zajímavého o místech, kde se jednotlivé pověsti odehrávají, nebo o osudech staveb, ke kterým se pojí. Velkého průvodce můžete číst jako poutavou sbírku příběhů, nebo jako literaturu faktu, která vám o Rakovníku prozradí, co jste až dosud zaručeně nevěděli.

Ale to ještě není všechno! Jelikož záhady nejsou pouze výsadou pověstí, najdete v knize i skutečné příběhy, které svou tajemností předčí každou fikci. Například případ ukradené Rakovnické madony nebo záhadný mord na Hlavačově, jehož okolnosti se až s mrazivou věrností podobaly starým hlavačovským pověstem. Dočtete se, jak mlha zachránila kostelík svatého Jiljí před zničením, nebo jak místní pověst pomohla odhalit tajemství záhadné stavby v lesích na Kokrdově.

Nejlepším doporučením každé knihy jsou ohlasy čtenářů. A co říkají na **Velkého průvodce tajemným Rakovníkem**? Jsou nadšení! „Úžasná kniha!“

Knihu zakoupíte v rakovnickém městském informačním centru na Husově náměstí nebo na www.romanhartl.cz. Nenechte si ujít ani vycházky městem s autorem knihy. Sledujte www.infocentrum-rakovnik.cz a FB.

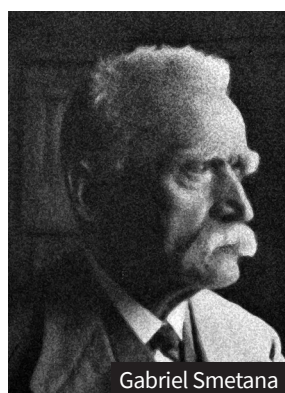
Malý čtenář otevřel dětem svět dokořán

V roce 1899, kdy Gabriel Smetana přišel do Rakovníka jako nový ředitel chlapecké školy, objevilo se jeho jméno v Národním albu - velkolepé knize, která si dala za úkol představit významné české osobnosti ze všech oborů. Tehdy čtyřiačtyřicetiletého Smetanu kniha oceňovala za jeho odborné pedagogické články, překladatelskou činnost, ale hlavně jako zakladatele a redaktora Malého čtenáře, nejpoblárnějšího dětského časopisu v českých zemích. Jeho první číslo vyšlo před 140 lety.

Malý čtenář vycházel v letech 1882-1941. Původně skromný šestnáctistránkový měsíčník se postupně rozrostl na výpravňý týdeník s čtyřicetitisícovým nákladem. Dětem přinášel zábavu i poučení v podobě povídek, pohádek, pověstí, veršů, cestopisů, komiksů, naučných článků o přírodě i technických vynálezech, ale i rébusy, křížovky, návody na stavbu modelů nebo vystřihovánky.

"Malý čtenář otevíral našemu dětskému dobývání světa zeširoka jeho brány," vzpomínala v roce 1934 jedna z jeho někdejších věrných odběratelek. "Našli jsme v něm všechno. Barvitost, dobrodružství, obrázky, technické zajímavosti, zkratka v Malém čtenáři byl směsnán celý svět."

Gabriel Smetana pocházel z jižních Čech. Narodil se v roce 1855 v Dubném u Českých Budějovic. Od konce sedmdesátých let působil jako učitel, později ředitel na měšťanské škole v Poděbra-

Gabriel Smetana

dech, od roku 1899 pak jako ředitel chlapecké školy v Rakovníku (dnešní 1. ZŠ v Martinovské ulici). Po odchodu do výslužby v roce 1917 se v Rakovníku usadil natrvalo.

První číslo časopisu Malý čtenář vyšlo na začátku roku 1882. Společně s Gabrielem Smetanou stáli u jeho vzniku učitelé Josef Veselý a Karel Vognar. Od sedmého ročníku převzal vydávání časopisu známý pražský nakladatel Vilímek, který pak časopis pozvedl mezi nejlepší tituly svého druhu v celé Evropě. Gabriel Smetana se podílel na redigování časopisu až do roku 1921. Z úcty k zakladateli časopisu však údajně až do jeho smrti v roce 1933 putovalo každé nové číslo Ma-

lého čtenáře před svým vydáním nejprve do Rakovníka a teprve po jeho schválení Smetanou se začalo tisknout.

Gabriel Smetana se stal také prvním překladatelem díla Karla Maye do českého jazyka, když pod pseudonymem Jaroslav Pekař přeložil v roce 1888 pro nakladatele Vilímka román Syn lovce medvědů.

Mezi přispívatele časopisu Malý čtenář patřilo i mnoho autorů z Rakovníka, zejména petrovický rodák, učitel a povídkář Ladislav Benýšek, rakovnický historik a učitel Jan Renner, novostrážský Filip Hyšman nebo rodák z Karlova u Křivokláta, lékař a spisovatel Antonín Trýb.

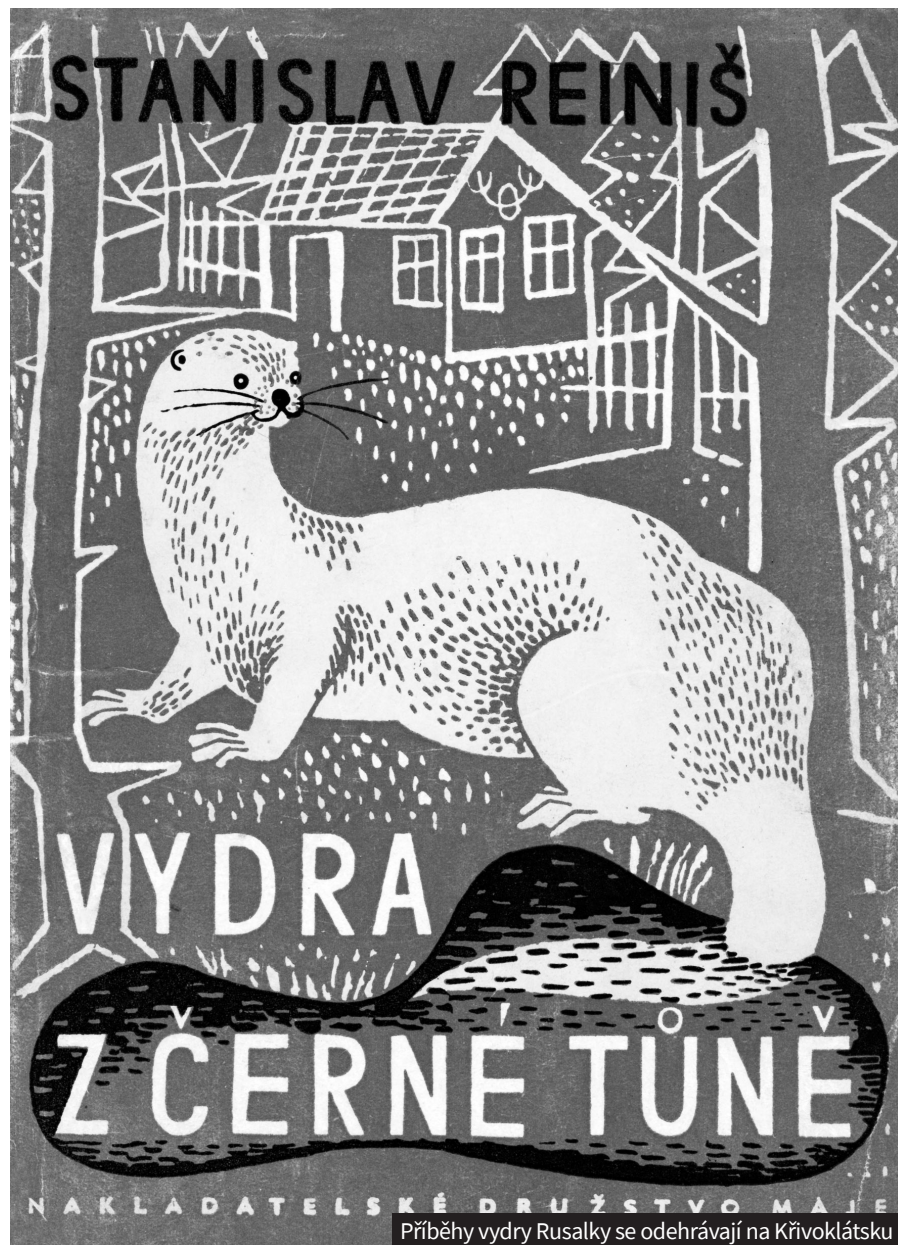
Superhrdinové, kteří zatočili s každou špínou

Před 140 lety vyšlo první číslo slavného dětského časopisu **Malý čtenář**. Jeho zakladatelem byl učitel **Gabriel Smetana** (1855-1933), který velkou část svého života prožil v Rakovníku. Vycházku městem za dětskou literaturou proto nemůžeme začít nikde jinde, než v Martinovské-
ho ulici před budovou 1. základní školy, kterou Smetana téměř dvacet let vedl jako její ředitel.

V roce 1899, kdy Smetana do Rakovníka přišel, se ovšem škola jmenovala jinak. V budově sídlila obecná a měšťanská chlapecká škola, kam - jak vyplývá z jejího názvu - chodili jenom kluci. Holky měly svou dívčí školu, dnešní 2. základní školu, která stojí v sousedství muzea. Oddělené vyučování kluků a holek skončilo až v roce 1948, kdy si školy navzájem vyměnily polovinu svých žáků. Označení „chlapecká“ se ovšem pro školu v Martinovské ulici používá ze zvyku až dodneška. Gabriel Smetana školu vedl až do svého odchodu do penze v roce 1917.

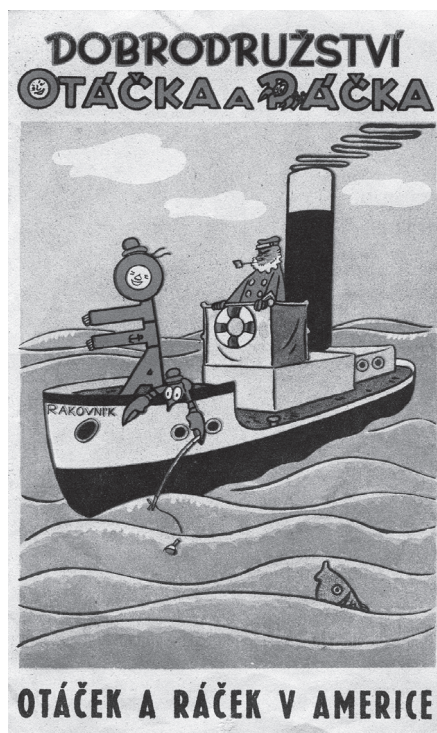

Romány Tomáše A. Pánka se často točily kolem převratných vynálezů

Žákem chlapecké školy byl na počátku 20. století spisovatel **Tomáš Antonín Pánek** (1901-1983). Rodák z nedaleké Příčiny napsal ve dvacátých až čtyřicátých letech minulého století dvě desítky dobrodružných chlapeckých románů o statečných letcích a námořnících, jako například *Tajemství námořní letky*, *Pobřeží vraků*, *Noční supové* nebo *Křídla nad propastí*. Sám toužil po kariéře vojenského pilota, jeho sen však ztroskotал kvůli vážnému úrazu, při kterém přišel o ruku.

Na chlapeckou školu chodil také o rok mladší spisovatel a rakovnický rodák **František Markup** (1902-1970). Vedle několika románů pro dospělé čtenáře napsal i jeden pro děti. Jmenoval se *Vendulka a mlynářčkové*. Vyšel v roce 1946 a vyprávěl o prázdninových dobrodružstvích pražské dívky Vendulky ve mlýně u Krušovic. Při jednom ze svých výletů zavítala Vendulka i do Rakovníka, kde ji zaujalo jeho velikánské náměstí. Vyjádřila se o něm, že je „jako malý Václavák“.

Ottovy reklamní postavičky našli na svých cestách Ameriku i Hanou

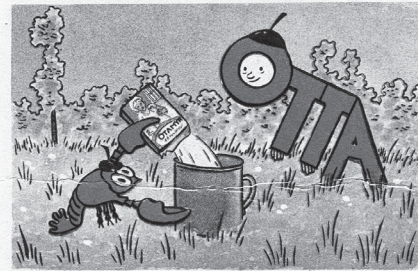
Zalám selka vrátila se,
údiv se jí chvěje v hlase;
prádlo v koši zpřeházené,

krev se jí do hlavy žene ---
„Jedna košile tu chybí!
Že ji sežraly ty ryby!!“

Přicházejí pomocníci,
selce krásnou radu říci.
Otáček jí hrnec nese:

„Jáčku, selko, poučte se,
jak lze prádlo jinak práti,
rybkám svať pokoj dáti.“

Do hrnce se vleje voda,
špiní rybník, to je škoda,
a pak dá též méně práce,

nad tím hrncem nahýbal se ---
Do ohřáté vody boží,
nejednou se prádlo vloží...

Do vody pak vsypem rychle
obsah tu té malé krychle,
za chvíli, hle, špína vzkypí;

vzkřikne: „To jsou hloupé vtipy,
kdo s rybkami žít chce v míru,
používá — OTAMÝRU!“

Od budovy 1. základní školy přejdeme Martinovského ulicí k budově gymnázia, dřívější reálné školy. V letech 1919-1922 zde studovala spisovatelka **Vlasta Štáflová** (1907-1945). Dcera obvodního lékaře z blízkých Petrovic patřila ve třicátých a čtyřicátých letech minulého století k nejčtenějším českým autorkám dívčích románů. Úspěch jí přinesla především pětidílná řada románů o dětství a dospívání dívky Dany Romanové. Při líčení Daniny osudy se Štáflová inspirovala vlastními zážitky, včetně studia na rakovnické reálce. Vedle dívčích románů napsala i několik dobrodružných příběhů z prostředí hor a skal, ve kterých těžila ze své vášně pro horolezectví a Vysoké Tatry. Zemřela společně se svým manželem, malířem Otakarem Štáflem, při spojenec-kém náletu na Prahu v únoru 1945.

Na konci třicátých let minulého století učil na rakovnické reálce **Stanislav Reiniš** (1879-1955), autor mnoha románů o přírodě, určených především mladým čtenářům. V Rakovniku napsal svou vůbec nejúspěšnější knihu Vydra z Černé tůně (1939). Vyprávění o příhodách ohočené vydry Rusalky se odehrává u řeky Berounky na Křivoklátsku.

Od gymnázia se přesuneme před dům čp. 124, který stojí zhruba uprostřed pravé (severní) strany náměstí. V průčelí domu září jméno zakladatelé věhlasné rakovnické továrny na výrobu mýdla **Františka Ottý** (1848-1939), který v tomto domě - v bytě v prvním patře - od roku 1900 bydlel. V přízemí se pak nacházela firemní prodejna. Za první republiky, kdy továrnu vedli Ottovi synové

(od roku 1921), byste tu k nákupu mýdla a dalších výrobků značky Otta (mýdlový prací prášek, zubní pasta, ale i pokrmový tuk Jedlík nebo margarín Otava) dostali pro své děti jako dárek reklamní sešitek s pohádkou, ilustrovanou slavným Artušem Scheinerem nebo Marií Fischerovou-Kvěchovou. Ottovy reklamní pohádky vycházely ve statisícových nákladech. Kromě sešitků s pohádkovými příběhy vydávala Ottova továrna i vlastní reklamní komiks, ve kterém

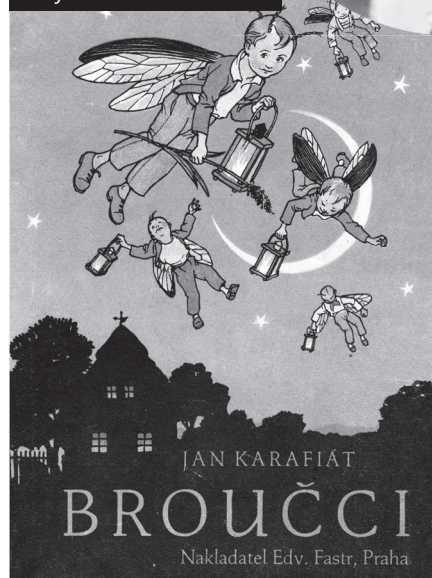
vystupovaly postavičky Otáčka a Ráčka. Jako správní superhrdinové se tihle dva dokázali vypořádat s jakoukoliv špinou. Avšak na rozdíl od svých amerických příbuzných, kteří všechny padouchy hravě zmydlí, Otáček s Ráčkem všechno namydli! Ve svých příbězích vyrazili propagovat Ottovy výrobky dokonce až za polární kruh!

Od domu čp. 124 pokračujeme po téže straně náměstí do navazující ulice Palackého, kde naši vycházku za dětskou literaturou ukončíme před nenápadným domem čp. 75 (vlevo vedle domu s prodejnou vín). V tomto domě se v roce 1867

narodil novinář a spisovatel **Gustav Jaroš** (†1948), jehož článek proslavil Karafiátovy Broučky. Ti dnes patří mezi nejznámější české knihy, zpočátku si však cestu ke čtenářům nemohli najít. Po svém vydání v roce 1876 ležela kniha Jana Karafiáta téměř dvacet let bez povšimnutí na pultech knihkupectví a byla by zmizela v propadlišti dějin, nebýt vydavatele časopisu Čas Jana Herbena, který ji náhodou objevil v jednom antikvariátu. Na svůj úlovek upozornil redakčního kolegu Gustava Jaroše, díky jehož nadšené recenzi z roku 1893 se pak z nechtěných Broučků stal doslova přes noc bestseller a jedna z nejvydávanějších českých knih.

Stali by se českou klasikou, nebýt Jarošova článku?

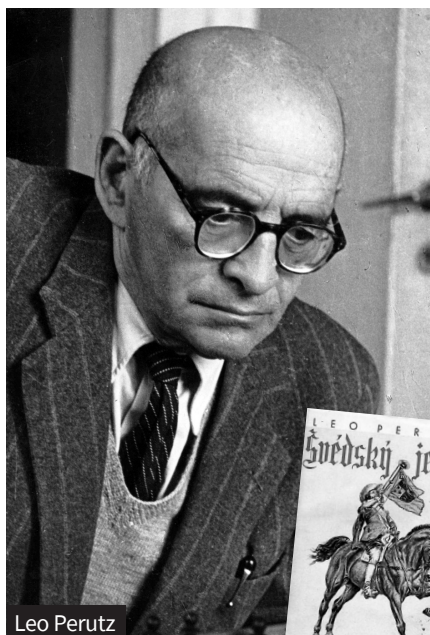
Gustav Jaroš

Autor bestsellerů, nositel Nobelovy ceny i králové marmelád. Perutzové z Rakovníka

Mystika a historie, které se prolínaly v jeho poutavě vyprávěných románech a povídkách, přinesly spisovateli Leovi Perutzovi mezi světovými válkami ohromnou popularitu po celé Evropě. Německy píšící rodák z Vídně patří k historicky nejslavnějším rakouským literátům. Jeho kořeny ovšem leží v Čechách – v Praze, kde se před 140 lety narodil, a v Rakovníku, kde žilo několik generací jeho předků. Vydejme se po jejich stopách.

Vycházku začneme u informačního centra na Husově náměstí. Průchodem v sousedním domě čp. 114 vstoupíme do Grillovy ulice, kterou projdeme na prostranství před letním kinem. V této části města se od 17. století do poloviny 19. století rozkládalo židovské ghetto s celkem sedmi číslovanými budovami. Zastavíme se před historickým patrovým domem čp. 227, který stojí naproti letnímu kinu. V době židovského ghetta nesl číslo I.

Leo Perutz

Dům postavil ve třicátých letech 18. století první z rakovnických Perutzů. Jmenoval se Nathan a byl úspěšným obchodníkem. Do města se přišel z Podmokel na Rokycansku. Perutzové údajně pocházeli ze Španělska. Původně se jmenovali Perezovi a žili v městě Toledo, odkud při vyhánění Židů v 17. století odešli do Čech. Alespoň tak to

vyprávěl sám Leo Perutz. A měl prý pro své tvrzení i důkaz v podobě starodávných španělsky psaných listin, které jako vzácná rodinná památka zdobily zeď jeho pracovny.

Nathanův syn Enoch, který zdědil otcovo obchodní nadání, koupil v roce 1760 protější dům č. II a poskytl ho rakovnické židovské obci k umístění školy - synagogy. Již o tři roky později však zahájil a v roce 1764 dokončil stavbu zcela nové synagogy, která pak místní židovské obci sloužila až do její likvidace nacisty v roce 1942. Dům číslo II byl zbořen ve druhé polovině 20. století.

Uličkou V Brance popojdeme k domu U Samsona, který v židovském ghettu měl č. VII. V tomto domě se v roce 1803 narodil Josef Perutz, dědeček Lea Perutze. Josef měl celkem dvanáct dětí, mezi nimi syny Benedikta a Leopolda. Benedikt byl otcem spisovatele Lea Perutze. Jeden z Leopoldových potomků se pro změnu stal světovou špičkou v chemii – vnuk Max, který se v roce 1914 narodil ve Vídni, získal v roce 1962 společně s Johnem Kendrewem

Nobelovu cenu za výzkumy v oblasti stanovení struktury globulárních bílkovin. Spisovatel Leo Perutz byl strýcem chemika Maxe Perutze. Dům U Samsona slouží v současnosti jako muzejní kavárna a galerie.

Průchodem domu U Samsona vyjdeme do Vysoké ulice a odbočíme vlevo. Po chvíli dojdeme k budově rakovnické synagogy, která stojí na levé straně ulice pod schodištěm. Vlastní synagoga zaujímá celou levou část budovy. V pravé části se v minulosti nacházela židovská škola, zasedací síň židovské obce a byty. V současnosti jsou v pravé části budovy umístěny výstavní prostory Rabasovy galerie se stálou expozicí obrazů malíře Václava Rabase.

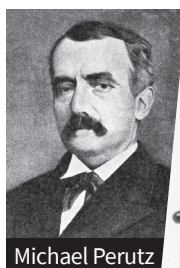
Od svého dokončení v roce 1764 prošla synagoga jedinou zásadní úpravou, kterou představovalo přesunutí vyvýšeného pódia (bimy), z něhož se při bohoslužbách předčítalo z tóry, ze středu modlitebního sálu k jeho východní straně v roce 1865. V synagoze se dochoval původní svatostánek (Aron ha-kodeš) pro ukládání svitků tóry. Schránka na svitky je však již dlouho prázdná. Za druhé světové války byly svitky odvezeny do Prahy a v současnosti se nacházejí ve Spojených státech a Anglii, kde slouží při židovských náboženských obřadech nebo jako muzejní exponáty. Zdecimovaná rakovnická židovská náboženská obec nebyla po druhé světové válce obnovena, v současnosti synagoga slouží pod jménem Heroldova síň jako koncertní, přednáškový a výstavní sál.

Synagoga

Max Perutz

Michael Perutz

Po prohlídce synagogy sejdem Vysokou ulicí zpátky na náměstí a přejdeme podél historických domů v čele náměstí do Trojanovy ulice, kde se zastavíme před trojdomem čp. 49-51. Všechny tři domy koupil a spojil v jeden v roce 1863 výrobce lihovin a octa Michael Perutz (1831-1889), vzdálený příbuzný spisovatele Lea Perutze. Synové Michaela Perutze Max a Julius později přikoupili i sousední dům čp. 52. Zmodernizovali výrobu a rozšířili záběr podniku o nový sortiment – ovocné šťávy, kompoty a marmelády.

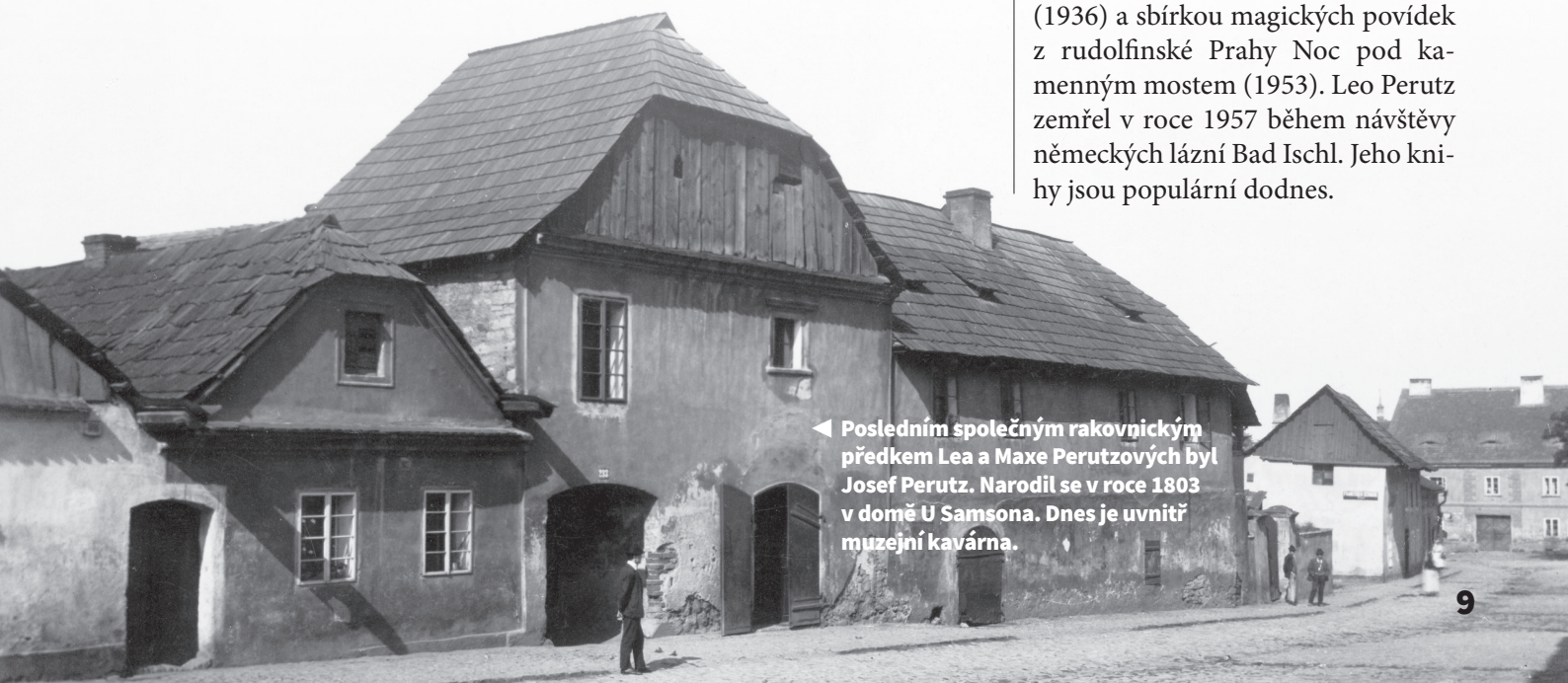
Nejznámějším výrobkem firmy byly likéry PERAK nebo Ribette. Za první republiky dovedli bratři Perutzové svou továrnu mezi nejvýznamnější průmyslové podniky ve městě. Zaniklou Perutzovu továrnu dodnes připomíná vysoký průmyslový komín za domem čp. 52.

Z Trojanovy ulice se vrátíme na náměstí a přesuneme po jeho jižní straně před dům čp. 12, který stojí

téměř naproti baroknímu Mariánskému sloupu. Fasádu domu zdobí dvě alegorické postavy, ztělesňující Zemědělství a Průmysl. Dům čp. 12 a sousední dům čp. 13 vlastnil asi od čtyřicátých do šedesátých let 19. století Josef Perutz, dědeček spisovatele Lea Perutze. V domě čp. 13 se v roce 1847 narodil

spisovatelův otec Benedikt. V šedesátých letech se Josef Perutz odstěhoval s rodinou do Prahy, kde pak úspěšně podnikal v textilní výrobě. Továrnu později převzali jeho synové Eduard a Benedikt.

Leo Perutz se narodil v roce 1882 v Praze, od roku 1901 žil ve Vídni. Svůj první román Třetí kulička, fantastický příběh z doby španělského dobývání Mexika v 16. století, vydal v roce 1915. Českým čtenářům je známý především mystickým historickým románem Švédský jezdec (1936) a sbírkou magických povídek z rudolfínské Prahy Noc pod kamenným mostem (1953). Leo Perutz zemřel v roce 1957 během návštěvy německých lázní Bad Ischl. Jeho knihy jsou populární dodnes.

◀ Posledním společným rakovnickým předkem Lea a Maxe Perutzových byl Josef Perutz. Narodil se v roce 1803 v domě U Samsona. Dnes je uvnitř muzejní kavárna.

Metr vody na náměstí

Následky povodně, která v květnu 1872 postihla Rakovník, byly hrozné. A mohly být ještě mnohem horší, kdyby se v dvacet kilometrů vzdálené Jesenici nepodařilo udržet praskající hráz Velkého rybníka. Uvolněná masa vody z téměř padesáti-hektarového rybníka by nejspíše pobořila velkou část města.

Jak by byl Rakovník při protržení Velkého rybníka skončil, ukázala pohroma na potoce Blšanka, který protéká Podbořanskem a Žateckem. Povodňová vlna s protržených rybníků v okolí Stebna a Petrohradu tam téměř srovnala se zemí několik vesnic. V nejhůře postižené Holedči zahubila čtyřicet lidí.

Bleskovou povodeň, která 25. května 1872 zasáhla povodí řek Berounky a Ohře způsobily extrémní přívalové deště. Místy trvala průtrž mračen nepřetržitě až osm hodin. V Měcholupech dosáhl srážkový úhrn 289 litrů na metr čtvereční, v Žihli spadlo stejné množství vody za tři

hodiny. V Mladoticích na severním Plzeňsku dokonce naměřili za pouhou hodinu a půl nepředstavitelných 237 litrů dešťových srážek. Na pouhém jednom metru čtverečním!

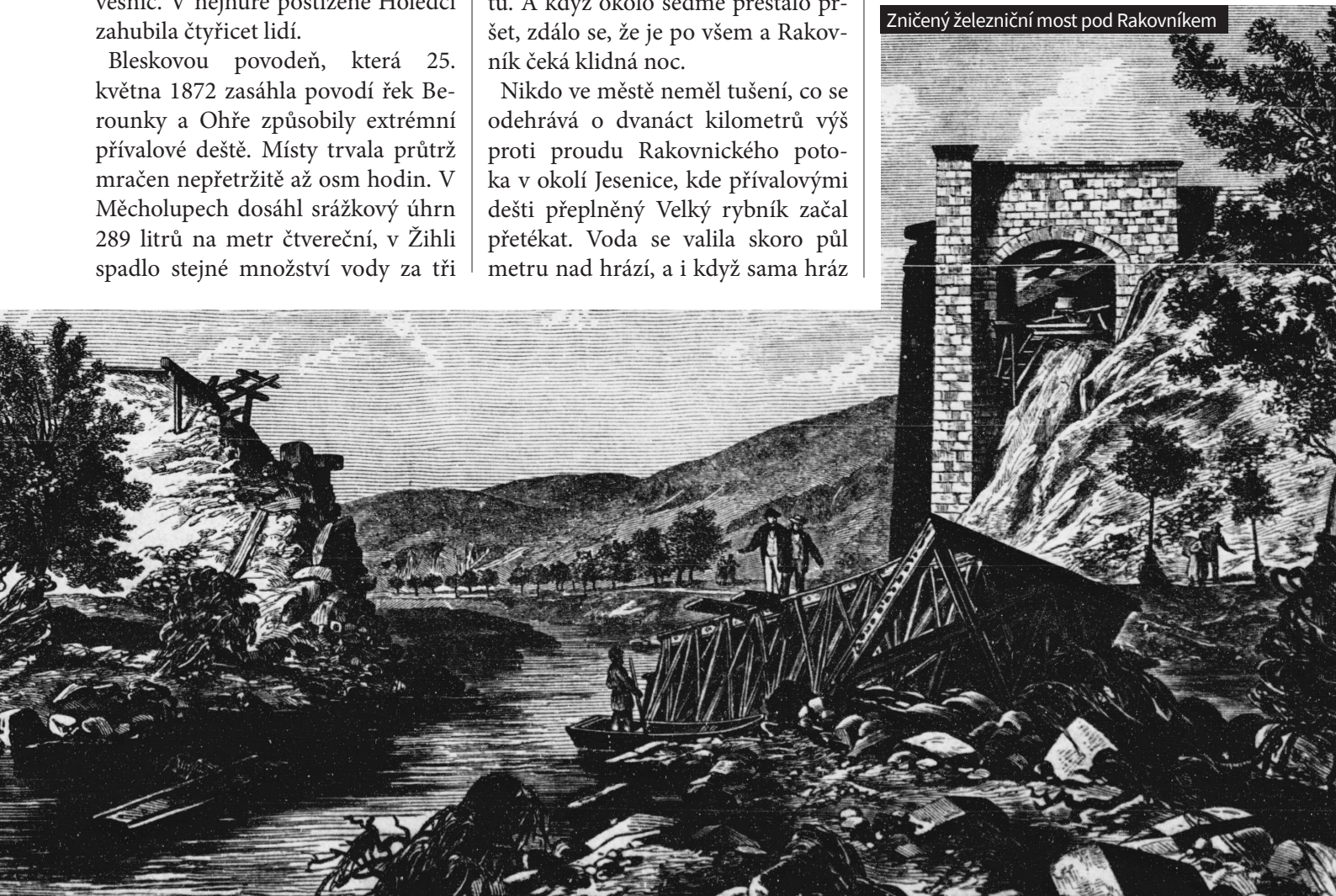
V Rakovníku také lilo jako z konve, s božím dopuštěním, které se odehrávalo v okolí Jesenice nebo Čisté, se to však nedalo srovnávat. „Mraky stávaly se vždy hustšími a konečně o třetí hodině nastala taková tma, že nebylo lze ani čísti, ani psátí,“ vyprávěl očitý svědek. „V krátké době nato spustil se liják, blesk ze všech stran se křížoval, hrom burácel, což trvalo as do čtyř hodin.“ Déšť pokračoval se střídavou intenzitou až do večera, hladina v potoce se zvedla až po okraj, ale stále ještě se držela v korytu. A když okolo sedmé přestalo pršet, zdálo se, že je po všem a Rakovník čeká klidná noc.

Nikdo ve městě neměl tušení, co se odehrává o dvanáct kilometrů výš proti proudu Rakovnického potočka v okolí Jesenice, kde přívalovými dešti přeplněný Velký rybník začal přetékat. Voda se valila skoro půl metru nad hrází, a i když sama hráz

vydržela díky stovkám odvážných dobrovolníků, kteří ji zpevňovali pytlí s pískem, další rybníky na Rakovnickém potoce nápor vody nevydržely. Dva metry vysoká povodňová vlna z šesti protržených menších rybníků dorazila do Rakovníka za soumraku. „Najednou přihrnou se spousty vody od Senomat, vše před sebou ničíce a držíce: mosty, stavidla mlýnská, stromy, vše porážejíce a pryč unášejíce,“ vyprávěl svědek. Během patnácti minut zaplavila voda velkou část města. Na náměstí stál až metr vody. Tři desítky domů povodeň strhla nebo pobořila, přes sto dalších poškodila. Šest lidí přišlo o život. V nejbližším okolí potoka nezůstal kámen na kameni.

Ve všech zasažených oblastech zbořila povodeň stovky domů a připravila o život nejméně 250 lidí. V Rakovníku se žádná památka na hrůznou noc z 25. na 26. května nezachovala, vypravit se však za nimi můžete do nedalekého okolí – pomníky povodně najdete ve Stebně nebo v Kryrech, jejím pozůstatkem a připomínkou jsou i Skryjská jezírka nebo Odlezelské jezero na severním Plzeňsku.

Zničený železniční most pod Rakovníkem

Šermíř

První olympionik z Rakovníka soutěžil před 110 lety na hrách ve Stockholmu

Pravděpodobně prvním sportovcem z Rakovníka, který soutěžil na olympijských hrách, byl Josef Čipera. Syn profesora rakovnické reálky byl členem osmičlenného družstva, které Čechy reprezentovalo na letních olympijských hrách ve Stockholmu v roce 1912 v šermu šavlí. Jen těsně skončilo tehdy pod stupni vítězů. Na historicky páté novodobé olympiádě vybojovalo čtvrté místo.

Josef Čipera se narodil v lednu roku 1888 v Rakovníku, v domě čp. 221 v Nádražní ulici. Jeho otec Dominik byl profesorem zeměpisu a dějepisu na rakovnické reálce. Pocházel z Plzně. V Rakovníku působil do roku 1892, kdy byl přeložen na nové státní gymnázium na Královských Vinohradech, kde pak působil až do odchodu do penze. Mezi jeho žáky patřil i pozdější československý prezident Edvard Beneš. Maminka Marie byla rodačkou z Ejovic na Rokycansku.

V roce 1909 se Josef Čipera stal členem pražského šermířského klubu Riegel a už o dva roky později se probojoval do finále českého šermířského mistrovství. V družstvu, které na stockholmské olympiádě skončilo za Maďarskem, Rakouskem a Nizozemím čtvrté, nastupoval Čipera vedle svého klubového kolegy, slavného Viléma Goppolda, který o čtyři roky dří-

ve získal v individuální olympijské soutěži šavlistů bronzovou medaili.

Největšího úspěchu ve své sportovní kariéře dosáhl Josef Čipera na takzvané Pershingově olympiádě v Paříži v roce 1919, na které soutěžili sportovci vítězných států první světové války. V individuální soutěži v šermu šavlí vybojoval Čipera v silné konkurenci 64 šermířů třetí místo. O ještě lepší umístění připravilo rakovnického rodáka zranění ve finálových bojích. „Poranění vyrvalo mu jistě vítězství,“ psalo se. V turnaji porazil i favorizovaného italského šermíře Alda Nadiho, jemuž se před zahájením olympiády dávaly největší šance na získání zlaté medaile.

Josef Čipera zemřel v roce 1935.

Čiperův starší bratr Ivan, který se narodil v roce 1883 rovněž v domě čp. 221 v Nádražní ulici, byl talentovaným malířem a středoškolským profesorem kreslení. Studoval na pražské Akademii výtvarných umění u Vojtěcha Hynaise, v Mnichově a Paříži.

Mladší bratr Dominik, který se narodil v roce 1895 v Praze, byl nejbližším spolupracovníkem zakladatele zlínského obuvnického impéria a strýce své manželky Tomáše Bati, dlouholetým starostou Zlína (1932-1945) a ministrem veřejných prací (1938-1942).

Podle olympijské encyklopedie Olympedia se nejvýznamnějšího sportovního klání světa zúčastnilo dosud celkem 7 sportovců, kteří se narodili v Rakovníku.

Josef Čipera

Dominik Čipera

Neděle na koupališti

Tyršovo koupaliště si ve třicátých letech oblíbil i slavný herec Zdeněk Štěpánek. Na jednom snímku ho fotograf zachytil ve společnosti jeho ženy Eleny Hálkové. Leží vedle sebe ve vodě, opírají se o molo a usmívají se do objektivu. Záběr sálá letním sluncem a pohodou nedělního odpoledne. Rakovníčané si své Tyršovo koupaliště užívají už 90 let.

Koupaliště vzniklo úpravou Nového rybníka na Lišanském potoce. Za první světové války se objevil návrh, aby město Rakovník využilo na vyčištění a úpravu zanedbaného rybníka a jeho přeměnu na městskou plovárnu ruské válečné zajatce. Jenže město se příchodu zajatců zaleklo. Obávalo se, že by do města mohli zanést nakažlivé nemoci. A tak z nápadu sešlo. Zase. Stejně jak o několik let dříve, kdy koupaliště na Novém rybníce mělo vzniknout jako součást plánované regulace Lišanského potoka. Město počítalo, že náklady na uskutečnění nákladného záměru zaplatí stát, jenže ten byl ochotný poskytnout peníze jen a pouze na úpravu koryta potoka. Město proto uložilo přichystaný projekt na vybudování koupaliště k ledu.

Na začátku třicátých let se svět zmítal v hluboké hospodářské krizi a rakovníckými ulicemi bloumaly zástupy nezaměstnaných v marné snaze najít jakoukoliv práci. Město tlumilo dopady nezaměstnanosti pomocí tak-

Zdeněk Štěpánek a Elena Hálková v cukrárně na Tyršově koupališti

zvaných nouzových prací. Tehdy se městské koupaliště, už dvakrát odstavené na vedlejší kolej, znovu dostalo do hry. A tentokrát to vyšlo. Dvě stě nezaměstnaných se chopilo koleček a lopat a pustilo se do vyvážení metrových nánosů bahna z Nového rybníka. Výsledek osmnáct měsíců trvajících úprav a budování stál zato.

Rakovník získal nádhernou moderní plovárnu se vším myslitelným pohodlím, vybavením a luxusem. Architekti F. A. Libra a Josef Kumpán odvedli při navrhování koupaliště prvotřídní práci. Byly tu pohodlné převlékácké kabiny, skokanská věž, mělké bazény pro začínající plavce, písčná pláž, běžecká dráha, hřiště pro volejbal i tenis, nechyběla ani cukrárna.

Otevření Tyršova koupaliště v červnu 1932 byly opravdové slavnosti slunce, vzduchu a vody. Počasí vyšlo

dokonale, u vstupní brány na vysokých stožárech líně povlávaly ve vánku československé vlajky a hladina rybníka se „vlnila jako zlaté lány obilí“. Starosta Vaněček přestříhl nůžkami trojbarevnou stuhu a už se všechno nedočkavě hrnulo otevřenou branou na koupaliště.

Z převlékáckých kabin se za chvíli vynořili první vodomilové v pestrobarevných koupacích úborech a uháněli s výskotem k vodě. Obsluha v cukrárně vyřídila první sladkou objednávku, hráči módního wolleyballu bouřlivě oslavili první vítězný smeč. Děti uplácaly na pláži první hrad z písku a promenádní kapela vystříhla z pódia první letní šlágr. Ve městě prý v onu slavnou neděli bylo jako po vymření.

Aby taky ne, když všichni byli na svém novém báječném Tyršově koupališti.

Stavba koupaliště

Koupaliště po svém otevření

Před 140 lety se v Rakovníku narodila herečka Otýlie Beníšková. Základy herectví jí vštěpoval další rakovnický rodák Václav Spurný.

„Kočující divadelní společnosti neměly nikde domov,“ začala vyprávění o svém životě pětasedmdesátiletá herečka Otýlie Beníšková. „Její členové setrvali měsíc nebo čtrnáct dní na jednom místě, a pak mnohdy, nebylo-li na dráhu, jezdili na žebříňáku, v zimě, v létě.“ Otýlie Beníšková byla dcerou ředitele kočovné divadelní společnosti Karla Viléma Jelínka. Měl tři sestry, které se rovněž staly herečkami. A protože kočovná divadelní společnost jejich otce nikde dlouho nepobyla, narodila se každá z nich v jiném městě. Nejstarší Marie v Českých Budějovicích, Hana v Třeboni a Terezie v Kolíně.

Václav Spurný

Nejmladší Otýlie přišla na svět 25. října 1882 v Rakovníku, v domě čp. 76 v dnešní Palackého ulici. Při křtu v rakovnickém kostele svatého Bartoloměje jí šla za kmotru Johana Zákonová, manželka účetního rakovnického pivovaru Otomara Zákona, který se o rok později stal starostou města. Na cestu do života darovala své kmotřence tři zlaté dukáty.

Ze sester Jelínkových se stala nejznámější Terezie. Proslavily ji role filmových babyšek - v pohádkách Pyšná princezna nebo Byl jednou jeden král a především v adaptaci románové Babičky Boženy Němcové z roku 1940.

**„Mé drahé město.“
Otýlie Beníšková nedala
na svůj rodný Rakovník
dopustit.**

Herečka a její učitel

Mladší Otýlie tolik štěstí na filmové role neměla. Úspěchy sklízela hlavně na divadelních jevištích. Jako Čapková Matka se stala divadelní legendou. S herectvím začínala v kočovném divadle svého otce, pak hrála chvíli v brněnském Národním divadle, potom dlouhá léta v Plzni, v bratislavském Národním divadle a nakonec, po druhé světové válce, dvanáct let v pražském divadle E. F. Buriana, jehož tatínek Emil, dlouholetý barytonista Národního divadla, byl stejně jako Otýlie rodákem z Rakovníka.

S městem, kde přišla na svět, Beníšková pevně srostla. Ráda vzpomínala na jeho náměstí, staré brány, „kout za kostelem“ nebo parkovou promenádu u potoka, „kde zhasínal den možná o něco dříve než ve městě“.

Z Rakovníka pocházel i její první učitel herectví Václav Spurný. Byl manželem její starší sestry Marie a několik let i uměleckým ředitelem divadelní společnosti Otýliina otce Karla Viléma Jelínka. „Učil mne prvním krokům na jevišti, přinášel mi radost v podobě dětských rolíček v různých hrách,“ vzpomínala Beníšková.

Václav Spurný se narodil v roce 1858 v domě č. 10 na náměstí. Své první herecké angažmá získal v roce 1880, ve svých 22 letech, právě u Jelínkovy divadelní společnosti, jejímž uměleckým ředitelem se později stal. Vystřídal několik hereckých společností, až na začátku nového století zakotvil jako herec a režisér v populárním pražském divadle Uranie, kde pak působil 25 let. Zemřel v roce 1936.

Malíř

Je známý svými obrazy večerních přístavů a nádraží. S oblibou ale maloval i poklidné zákruty řek a potoků. A v neposlední řadě vytvořil i podmanivé kresby starých rakovnických uliček a zákoutí. Před 145 lety se v Rakovníku narodil malíř Joža Král. Pojďte se s námi projít rodištěm pozoruhodného umělce, jehož život předčasně ukončila zákeřná nemoc.

Joža Král

Dům čp. 18 (vlevo) před přestavbou

Vycházku malířovým rodištěm začneme na Husově náměstí, před jeho rodným domem čp. 18. Dům stojí po levé straně vstupu do Poštovní ulice. V době Králova narození ovšem vypadal dům jinak a ani Poštovní ulice tehdy ještě neexistovala. Ná-

**„Silně a vytrvale
zajímal jej problém
tmy. Noci nad vodami,
s velkými rozplývavými
siluetami, širokými
měkkými stíny, spojitou
tónovostí celku, proseté
zářivými mihotavými
světly, nebo zalité
modravým svitem
měsíce, patří
k nejkrásnějším
dílům Královým.“**

Z katalogu Králový výstavy v roce 1912

Přístav ve Štětíně (asi 1907)

městí spojila s ulicí Na Sekyře teprve koncem 19. století. Nynější podobu získal nárožní dům čp. 18 na konci dvacátých let minulého století, kdy byl jeho majitelem velkoobchodník s obilím Viktor Reiser. Joža Král se narodil 24. května 1877 jako Josef

Jaroslav Král. Jeho otec Josef byl učitelem na zdejší dívčí škole. Zemřel necelé dva měsíce před synovým narozením ve věku pouhých třiceti kolik let. Malířova maminka Marie byla dcerou rakovnického měšťana a zámečníka Knoblocha.

Grillova ulice. Kresba z roku 1908

Druhou zastávkou vycházky je budova gymnázia, bývalé reálky, která stojí vlevo od kostela sv. Bartoloměje. Joža Král studoval na rakovnické reálce v letech 1889-1899X. Jeho učitelem kreslení byl profesor Augustin Lhota, syn známého malíře Antonína Lhoty (1812-1905), profesora na pražské malířské Akademii a autora obrazů s náboženskou a historickou tematikou. Antonín Lhota se podílel i na výzdobě mnoha kostelů, včetně pražské Svatovítské katedrály. U profesora Augustina Lhoty získával své malířské základy i krušovický krajinář Václav Rabas, jehož mistrovská plátina si můžete prohlédnout ve stálé expozici Rabasovy galerie ve Vysoké ulici 232 (budova synagogy). Po dokončení reálky rozvíjel Joža Král své malířské nadání na pražské uměleckoprůmyslové škole a poté na pražské malířské akademii u profesora Julia Mařáka, slavného českého krajináře. Po jeho smrti v roce 1899 dokončil studium u profesora Rudolfa von Ottenfelda, jehož specialitou byly obrazy s vojenskou tematikou.

Od budovy gymnázia vyjdeme Martinovského ulicí k Vysoké bráně. Dávnou minulostí dýchající uličky pod Vysokou bránou se v roce 1908 staly námětem šesti jedinečných Králových kreseb, které o rok později uveřejnil časopis Zlatá Praha. „V těch končinách vždycky bývalo ticho, tu vždy Rakovník spal, tu byl jako neživý. Život shromažďoval se

jinde,“ napsal v doprovodném textu spisovatel a historik Zikmund Winter, někdejší profesor rakovnické reálky (1874-1884) a autor slavných povídek z renesančního Rakovníka,

z nichž ta nejznámější – Nezbedný bakalář – se dočkala i divadelní a filmové podoby. Krále nazval Winter „dovedným malířem“.

Od Vysoké brány se oklikou vrátíme na náměstí – od brány popojdeme dolů Vysokou ulicí a před zeleným domem, ve kterém se nacházejí kanceláře rakovnického muzea, odbočíme vlevo dolů, kde se sbíhají uličky Grillova a U Hluboké studny. Vydáme se vlevo uličkou U Hluboké studny, pod železářským obchodem zahneme opět doleva a pak už před sebou na konci uličky uvidíme válcovitou nárožní „věž“ finančního úřadu. Na konci uličky U Hluboké studny, za historickou rakovnickou hospodou Česká chalupa, zahneme doprava do Kamenné ulice, která nás dovede zpátky na náměstí. Cestou od Vysoké brány si můžeme porovnat připojené ukázky Králových rakovnických kreseb se skutečností. Jed-

Kamenná ulice. Kresba z roku 1908

Nový rybník (dnešní Tyršovo koupaliště) na Králově obraze asi z roku 1907.

na kresba zachycuje rozcestí uliček Grillova a U Hluboké studny a druhá kresba dolní část Kamenné ulice.

Jakmile Kamennou ulicí vstoupíme na náměstí, vydáme se doprava k výrazné světle zelené historické budově 2. základní školy, která stojí vpravo před kostelem sv. Bartoloměje. V budově se v roce 1912 konala první souborná výstava Králových obrazů v jeho rodném městě. Vystaveno jich zde bylo téměř dvě stě. „Za poměrně krátkou dobu mistrovsky tvorby byla jím vykonána práce, před níž nutno se zastavit se skutečným obdivem,“ psalo se v novinách Rakovnický obzor. Král se představil na výstavě především jako malíř nálad. Jeho obrazy krajin, přístavů, nočních ulic, měst, vlaků, krajin v bouři, ale i uklidňujících pohledů do harmonických údolí potoků a řek nebo na klidné hladiny rybníků za měsíčního úplňku jako by podávaly divákovy zprávu především o stavu malířova nitra ve chvíli, kdy výjev přenášel na plátno. „Celá kolekce duševního rozpoložení hovoří ze stěn,“ psal Rakovnický kraj. „Tu touha po životě, po skutcích a činech; tu rozmach duše a prudká síla temperamentu, chvíle smutku a skleslosti, soumraky žití, zapomnění. Obrazy jeho dovedou promluvit, vetknouti se v nitro hlubokým do-

Hrob Joži Krále

jemem.“ Nejoblíbenějším Královým námětem byly vlaky a lodě, což potvrdila i rakovnická výstava. „Lodi a vlaky různých krajů kolébají se nebo supějí na stěnách, všechny stejné – ale přece tak různé v tónu kresby i v uměleckém pojetí.“

V roce 1909 Král vážně onemocněl. Podle malířova přítele, malíře a novináře Pavla F. Malého „zničil ohnivé srdce vždy veselého kumštýře a krasavce otrávený šíp nešťastné lásky a ženské zrady.“ Král „po prudkém nervovém záchvatu propadal těžké melancholii, která mu znemožnila další uměleckou činnost a také pomátla jeho smysly.“ Opustil

svůj pražský ateliér a uchýlil se ke své matce do Rakovníka, do domku v dnešní Bořivojově ulici čp. 625. Během dvou let pokročila Králova zhoubná nemoc do té míry, že při zahájení přehlídky svých obrazů v dívčí škole v roce 1912 už svá díla ani nepoznával.

Přestože se zdálo, že po úspěchu výstavy pookřál a bude schopen znovu malovat, jednalo se bohužel pouze o krátkodobé zlepšení. Král byl převezen do ústavu choromyslných v Praze, kde podle vzpomínek P. F. Malého „dlouho bédně živořil – jako živý mrtvý“. Po několikaletém duševním i fyzickém odumírání zemřel Joža Král v nedožitých sedmatřiceti letech v únoru 1914 v rodném Rakovníku, podle nekrologu v Rakovnickém obzoru byla příčinou mozková mrtvice.

Bořivojovu ulici, kde nemocný Joža Král bydlel v posledních letech svého života u své matky v domku čp. 625, najdete za Rakovnickým potokem v jihozápadní části města. Použijte navigaci v telefonu nebo plán města, který je zdarma k dostání v informačním centru. Od budovy 2. ZŠ je Bořivojova ulice vzdálená zhruba 15 minut chůze. Modernizovaný domek čp. 625 stojí téměř na konci ulice (ve směru od potoka), a to na její levé straně. Z Bořivojovy ulice se opět s pomocí plánu města nebo navigace přesuňte na rakovnický hřbitov (cca 10 minut chůze), který najdete nad budovou soudu v Kokrdovské ulici.

Hrob Joži Krále (č. 742) se nachází ve staré části rakovnického hřbitova, po levé straně pěšiny ke kapli sv. Rocha, u hřbitovní zdi zhruba třicet metrů za bránou hřbitova. Králův pohřeb byl podle Rakovnického obzoru chudý a jednoduchý. „Nikdo z jeho dřívějších obdivovatelů na pohřeb nepřišel, ani jediný soustrastný telegram nepřišel. Sobotní slunko osvětlovalo hřbitov a únorová scenerie v drastických barvách tvořila melancholický rámec k chmurnému hrobu umělce.“ Návrh Králova náhrobku vytvořil malíř a profesor kreslení na rakovnické reálce Rudolf Puchold, který byl rovněž autorem plakátů ke Králově rakovnické výstavě v roce 1912.

Kůlna,

ve které v historické povídce Příšera dokonal ubohý Jiřík Schleinweber, nemohla stát nikde jinde, než na nádvoří rakovnické radnice. V roce 1594 byl zmrzačený Jiřík, kterému od narození chyběly obě ruce i nohy, obviněn v Rakovníku, že velel bandě žhářů, která po celých Čechách zakládala požáry. I když neměl se spáchanými zločiny nic společného, byl v Rakovníku odsouzen na základě falešných udání k trestu smrti. Druhý den Jiříka upálili na hranici za městem. Žár plamenů už ale odsouzenec necítil. Zemřel v noci před vykonáním rozsudku na následky mučení, při kterém se rakovníčtí páni snažili z Jiříka vynutit přiznání. Jiříkovy poslední chvíle, jejichž netečnou kulísou byly mlčenlivé stěny „rathouzské kůlny“ vylíčil profesor rakovnické reálky, historik a spisovatel Zikmund Winter v povídce Příšera (1882). „Tu ležel na přehršli slámy ohyzdný tesařův syn. Veliké oči jeho, přes které huňaté, dlouhé viselo obočí, měl pevně jakoby na věky zavřeny. Den se skonával. Slunce puklo na nebesku a rozlilo krev i zlato po obloze. Přišel večer. Když nad starobylý gotický štít radnice rakovnické bledý měsíc vyhoupl se a stříbrná vlákna svoje do bídné kůlny rakovnické vpustil, zastavil se v outřpnosti a dlouho, dlouho hleděl na bídného člověka.“ I když Winter ve svém jímavém historickém vyprávění neuvedl, kde stála kůlna, kam Jiříka po přestálém mučení ve sklepení radnice vynesli, žádná jiná možnost než dvůr radnice nepřichází v úvahu. Muselo to být tady.

Začátkem osmdesátých let 19. století, kdy Winter svou povídku inspirovanou skutečnými událostmi z dějin města psal, neměl každopádně problém se při popisu Jiříkovy poslední noci vcítit do dobové atmosféry, protože nádvoří radnice se od konce 16. století, kdy se děj povídky Příšera odehrává, skoro vůbec nezměnilo. Čas jako by se tady zastavil uprostřed středověku.

A tak to vydrželo až do první světové války. V době, kdy už nedaleko odsud stála moderní sokolovna z bílých cihel, na nádvoří radnice stále ještě vládla dávná historie. Vstoupit sem průchodem z náměstí bylo jako projít tunelem času o tři nebo čtyři století zpátky. Rakovník se rychle zbavoval svých starých šatů a oblékal se do moderního kabátu, ale ve dvoře radnice zůstávalo všechno při starém. Nešťastnému Jiříkovi Schleinweberovi by byl i po těch dlouhých stoletích pořád povědomý.

Jenže i starodávný dvůr radnice nakonec čas dostihl a minulost zůstala nedotčená už jen na fotografiích. Prohlédnout si je můžete od července do září na výstavě o zmizelém Rakovníku v Roubence Lechnýřovně v ulici V Hradbách.

Ta sedla, pane Randák!

Stejně jako město Rakovník slaví i sousední Lišany v letošním roce 770. výročí první písemné zmínky. Vesnice nad Lišanským potokem je rodištěm známého malíře Antonína Pelce, který dal tvář Poláckovým Mužům v ofsajdu. A největší fackovanou ve svém životě tady zažil pan Randák, světoběžník a hrdina slavného humoristického románu spisovatele Františka Rachlíka. Okružní vycházku za historií Lišan začneme na luženském nádraží. Nejen proto, že sem můžeme z Rakovníka pohodlně dojet vlakem, ale i proto, že nádraží s přilehlou osadou bylo v minulosti součástí Lišan. Délka vycházky je zhruba 7 kilometrů.

Luženské nádraží leží na železniční trati z Prahy do Chomutova, kterou postavila v letech 1868-1871 železniční společnost Buštěhradská dráha. Po svém dokončení dostalo nádraží název Lužná-Lišany. Vlastní nádražní budova vyrostla na katastru Lužné. Ten končil zhruba sto

Eva Hadrabová

metrů jižně od nádraží, takže většina nových domů, které postupně u nádraží vyrostly, už stála na lišanském území. Už na začátku osmdesátých let 19. století bylo nádraží Lužná-Lišany administrativně připojeno i se vznikající osadou k Lišanům, jejichž součástí pak zůstalo až do roku 1960, kdy přešlo pod sousední Lužnou.

V roce 1902 se v Lužné-Lišanech čp. 189 narodila operní pěvkyně Eva Hadrabová. V letech 1929-1937 byla sólistkou vídeňské Státní opery, proslavila ji především role Oktaviána v opeře Růžový kavalír. Se svými 183

centimetry patřila k nejvyšším pěvkyním na operních jevištích.

Z nádraží se vydáme po modré turistické trase směrem na Rakovník. Zpočátku (cca 1,5 km) vede trasa po silnici, která sice není příliš rušná, přesto musíme být při pohybu po vozovce opatrní. Zhruba 100 metrů za železničním přejezdem na silnici směrem do Lišan opouští modrá turistická trasa silnici a pokračuje podél železniční trati. Zhruba po 350 metrech se před námi otevře působivá vyhlídka do širokého údolí Lišanského potoka a na Lišany. Po dalších 50 metrech přejdeme přes most na druhou stranu trati a po dalších přibližně 400 metrech dojdeme k podjezdu v železničním náspu. Zde modrou trasu opustíme a pokračujeme po cestě, vedoucí podjezdem. Cesta pozvolna klesá do údolí Lišanského potoka a dovede nás až do Lišan. Zhruba 100 metrů před prvními domy, ve svahu po pravé straně cesty objevíme při pozornějším pohledu pozůstatky přírodního divadla, vybudovaného ve třicátých letech minulého století. Z někdejšího lišanského amfiteátru se dochovaly trosky stupňovitého hlediště.

Do Lišan vstoupíme Hlavačovskou ulicí. Vystoupáme jí až k hlavní Pražské ulici a pak pokračujeme vlevo směrem ke kostelu. Okolí kostela je

Nejstarší zmínka o Lišanech
pochází z roku 1252 (snímek z doby kolem roku 1920)

Husův sbor v Lužné-Lišanech

Hostinec čp. 35 v celé své původní kráse

Rodný domek Antonína Pelce okolo roku 1920

nejstarší částí Lišan. První písemná zmínka o vesnici pochází z roku 1252 a nalezneme ji v latinsky psané listině, kterou král Václav I. vystavil přímo v Lišanech pro Vyšehradskou kapitolu. Jako svědek vystupoval při podpisu listiny olomoucký biskup Bruno, známý jako zakladatel města Kroměříže a mnohých dalších moravských měst a vesnic. Králův pobyt v Lišanech souvisel pravděpodobně s nedalekým, tehdy budovaným hradem Hlavačovem.

Hrad Hlavačov byl pravděpodobně určen k ochraně dvou významných obchodních tras, které se křižovaly právě v Lišanech. Významnější z obou tras protínala Lišany od východu k západu a spojovala Prahu se středním Německem. Jednalo se o vedlejší (jižní) větev takzvané Erfurtské stezky. Hlavní (severní) větev, určená k přepravě vzácnějšího zboží, vedla přes Kadaň. Z pražsko-německé cesty, která vedla přes Lišany, se postupem času vyvinula hlavní do-

pravní spojnice mezi Prahou a Karlovými Vary. Toto významné postavení si cesta udržela až do otevření nové karlovarské silnice (předchůdkyně v současnosti budované karlovarské dálnice) na počátku 19. století.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie získal svou nynější barokní podobu v první polovině 18. století. Vlevo od kostela stojí pěkná budova bývalé fary z druhé poloviny 19. století. Budova je v současnosti sídlem obecního úřadu. Vpravo od kostela září opravená budova školy, postavená v roce 1884. Naproti obecnímu úřadu (faře) stojí budova starodávného lišanského zájezdního hostince (čp. 35), jehož historie sahá pravděpodobně až do 14. století. Hostinec využívali především cestující po kolemjdoucí cestě z Prahy do Karlových Varů.

Nejspíše v 18. století získal hostinec působivou barokní podobu, kterou si udržel až do necitlivé přestavby ve druhé polovině minulého století. Stejný osud postihl v období kolek-

tivního socialistického zemědělství po roce 1950 i vpravo od budovy hostince ležící rozlehlý areál někdejšího královského hospodářského dvora, založeného v Lišanech za vlády krále Ferdinanda II. v první polovině 17. století. Dvůr později zvelebili šlechtické rody křivoklátských Valdštejnů a Fürstenberků. Původní historický ráz dvora připomíná kolemjdoucím pouze budova sýpky, obrácená bokem do Pražské ulice. Naproti tomu v budově čp. 20, která stojí vlevo od vjezdu do areálu, už ničím nepřipomíná dřívější „zámeček“.

Byl to pravděpodobně hostinec čp. 35, který posloužil za předobraz „lejšanské hospody“, ve které byl pan Randák, světoběžník a hrdina humoristického románu Pozdrav pámbu, pane Randák od spisovatele Františka Rachlíka svědkem i účastníkem největší rvačky ve svém životě, jak o tom vypráví v kapitole s názvem Trumpetistou proti své vůli. Dodnes populární Rachlíkův román, k jehož

Rvačka v „Lejšanech“. Ilustrace Josefa Lady k románu Pozdrav pámbu, pane Randák

napsání se nymburský rodák inspiroval při svých pobytech v Lužné-Lišanech, vyšel poprvé v roce 1940.

U rozcestí pod kostelem stojí pomník obětem 1. světové války se sousoším truchlící matky a dítěte. Pomník zhotovil v roce 1923 kamenosochařský závod Karla Havlíčka v Rakovníku. Na dodatečně připojené desce s oběťmi 2. světové války je uvedeno i jméno jihoafrického vojáka Jamese Herald, zastřeleného v Lišanech při pokusu o útěk ze zajateckého transportu 5. března 1945. Tragédie se odehrála v protějším statku čp. 7, kde Heraldova zajatecká kolona nocovala.

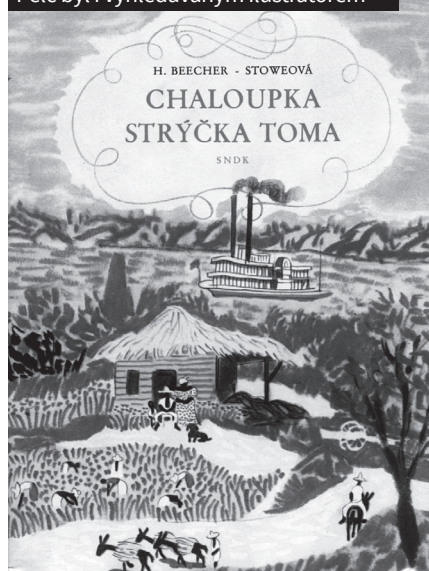
Ve výminku téhož statku čp. 7 se v roce 1895 narodil významný český malíř, karikaturista a knižní ilustrátor Antonín Pelc. Známy je především svými obrazy z karibského ostrova Martinik, kam se dostal během svého útěku před nacismem za druhé světové války, protinacistickými karikaturami a ilustracemi k Poláčkovým Mužům v ofsajdu. Na domku čp. 145 (u autobusové zastávky), který nedávno malířův rodný domek nahradil, připomíná Antonína Pelce pamětní deska z roku 1990.

Lišanským rodákem je také učitel a pěvec Josef Pihrt (1883–1958), dlouholetý člen vynikajícího Pěveckého sdružení pražských učitelů, v jehož řadách se zúčastnil i slavného turné

Antonín Pelc

Pelc byl i vyhledávaným ilustrátorem

po Spojených státech v roce 1929, které sboru vyneslo neformální titul nejlepšího pěveckého sboru na světě. Po otci pocházel z Lišan první profesor dějin hudby na vídeňské univerzitě Eduard Hanslick (1825–1904) a své kořeny zde měla i významná hudební dynastie Bařků (Batků), k jejímž nejznámějším představitelům patřil Ján Nepomuk Batka (1745–1917), ve své době hlavní organizátor bratislavského hudebního dění a tamní městský archivář.

Po prohlídce pamětní desky Antonína Pelce přejdeme na druhou stranu silnice a ulicemi Za Rybníkem a V Brance opustíme Lišany. Po polní cestě, vedoucí okolo rybníčku s knihobudkou a okolo úpravny vody, dojdeme k podjezdu železniční trati. V těchto místech se říká Na Brůdce a podle pověsti zde stály původní Lišany, než se neznámo kdy přestěhovaly na nynější místo. Projdeme podjezdem, odbočíme doprava a po stezce vedoucí podél trati se vrátíme na luženské nádraží. Při vstupu do nádražní osady si ještě zvenku prohlédneme zajímavou budovu Husova sboru – kostela Církve československé z roku 1926. Mezi zakladatele církve (1920) patřil lišanský kněz Josef Hlaváček. V první polovině 20. let vznikla v Lišanech především jeho zásluhou a přičiněním jedna z vůbec největších a nejaktivnějších náboženských obcí nové církve. Sdružovala zhruba sedm tisíc věřících z téměř celé severní části dnešního Rakovníka. Lišanský Husův sbor má v Čechách tři „dvojníky“ – ve Vysokém nad Jizerou, Voticích a Tmani. Všechny čtyři objekty vznikly jako variace jednoho architektonického návrhu.

Vycházku za historií Lišan můžete před návratem do Rakovníka zakončit prohlídkou Muzea Českých drah v areálu luženského nádraží (duben–říjen; www.cdmuzeum.cz).

Více o historii Lišan, jejich zajímavostech, osobnostech nebo pamětihodnostech se dočtete v nové knize Vyprávění o Lišanech. Titul zakoupíte v rakovnickém infocentru nebo na lišanském obecním úřadu.